

propositum gratiæ Dei (Rom. iv, 5). Utinam cum peccatrice, cui multum dimissum est, quia multum dilexit (Luc. vii, 47), et beata anima hoc iudicio apud Deum meruerit justificari, iudicio diligentium nomen Domini, ut omnia omnia iustitia operum, et fiducia meritorum, in hoc solo justificetur, quoniam dilexit multum. Nam in diligendo te, Deus, retributio magna est diligenti conscientia ipsa dilectio tua, deinde vero vita æterna. Sic, fratres, obsecro vos, non excusemus nos, sed accusemus nos, et confiteamur. Et qui magni hominis umbram, et personale quoddam figmentum perfectionis apud homines induimus; apud Deum conscientia nostræ cognoscentes paupertatem, non usquequaque recedamus a veritate, et veritas liberabit nos.

CAPUT XIV.

Quomodo animalis incipiens, seu tiro religiosus docendus sit appropinquare Deo per amorem et orationem.

42. Deinde docendus est animalis incipiens, et Christi tirunculus Deo appropinquare, ut et Deus appropinquet ei. Sic enim admonet propheta: *Appropinquate Deo, et ipse appropinquabit vobis* (Jac. iv, 8). Non solum enim faciendus est homo et formandus, sed et vivificandus. Primo enim formavit Deus hominem: deinde inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem (Gen. ii, 7). Formatio hominis, institutio est moralis: vita ejus, amor Dei. Hunc fides concipit, spes parturit, ipse se format et vivificat. Amor enim Dei, vel amor Deus Spiritus sanctus, amori hominis se infundens, afficit eum sibi. Et amans semetipsum de homine Deus, secum unum efficit, et spiritum ejus, et amorem ejus. Sicut enim non habet corpus unde vivat, nisi de spiritu suo: sic affectus hominis, qui amor dicitur, non vivit, hoc est non amat Deum, nisi de Spiritu sancto. Amorem ergo Dei, in homine ex gratia genitum, lactat lectio, meditatio pascit, oratio confortat et illuminat. Animalis vero et novo in Christo homini ad exercitanda ejus interiora melius et tutius proponuntur legenda et meditanda Redemptoris nostri exteriora; et ostenditur in eis exemplum humilitatis, 220 provocatio charitatis, et affectus pietatis: et de Scripturis sanctis et sanctorum tractatibus Patrum moralia quæque et planiora. Proponenda sunt ei gesta et passionis sanctorum: ubi nec laborandum ei sit in planitie historiali, et semper aliquid occurrat quod novitium animum excitet ad amorem Dei et contemptum sui. Porro aliæ historiæ delectant quidem cum leguntur, sed non ædificant, quin potius mentem inficiunt: et in tempore orationis vel spiritualis meditationis, inutilia quæque vel noxia faciunt scaturire de memoria. Lectionis quippe modum similis meditatio sequi solet. Difficilium etiam lectio scripturarum fatigat, non reficit teneriorem animum: frangit intentionem, hebetat sensum vel ingenium.

43. Docendus est etiam in oratione sua sursum

cor levare, spiritualiter orare, a corporibus vel corporum imaginibus, cum Deum cogitat, quantum potest recedere. Admonendus est quanta potest puritate cordis intendere in eum, cui sacrificium orationis suæ offert: se ipsum attendere qui offert, intelligere quod offert: quantum enim videt, vel intelligit eum cui offert, tantum ei in affectu est, et ei amor ipse est intellectus; quantumque ipse ei in affectu est, tantum sapit ei hoc ipsum si dignum Deo est quod offert: et in eo sibi bene est. Hujusmodi homini oranti vel meditati, melius ac tutius, sicut jam dictum est, proponitur imago Dominicæ Humanitatis, Nativitatis ejus, Passionis et Resurrectionis: ut infirmus animus, qui non novit cogitare nisi corpora et corporalia, habeat aliquid cui se afficiat, cui juxta modum suum pietatis intuitu inhæreat. Est quippe in forma Mediatoris, in quo, sicut legitur in Job, *visitans homo speciem suam, non peccet* (Job v, 24): hoc est, cum intentionis suæ intuitum in eum dirigit, humanam in Deo speciem cogitando, a vero non usquequaque recedat, et dum per fidem ab homine Deum non dividit, Deum aliquando in homine apprehendere addiscat. In quo pauperibus spiritu, et simplicioribus filiis Dei, tanto primum solet esse affectus dulcior, quanto humanæ naturæ propinquior. Postmodum vero fide migrante in affectum, amplexantes in medio cordis sui dulci amoris amplexu Christum Jesum, totum hominem propter hominem assumptum, totum Deum propter assumptum Deum, incipiunt eum non jam secundum carnem cognoscere, quamvis eum necdum secundum Deum plene possint cogitare. Et sanctificando eum in cordibus suis offerre ei amant vota sua quæ distinxerunt labia sua; obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro tempore, pro causa congruentes.

44. Sunt enim orationes aliæ breves ac simplices, sicut eas format voluntas, seu necessitas orantis pro causa incidenti: aliæ prolixiores et rationabiles, sicut in inquisitione veritatis petentes, quærentes, pulsantes, donec accipiant, inveniant, et aperiatur eis: aliæ alacres, spirituales et fecundæ, in affectu fruentis, et gaudio gratiæ illuminantis. Et ipse sunt quas Apostolus alio ordine dinumerat, *obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones* (1 Tim. ii, 1). Nam postulatio, quam primam posuimus, est circa obtinenda temporalia, et necessaria aliqua vitæ hujus, in qua Deus postulantis quidem approbans bonam voluntatem, facit tamen ipse quod melius judicat, et dat libenter ei, quod bene postulat [al. sequi bene postulante]. Ipsa est de qua Psalmista ait: *Quoniam adhuc et oratio mea in beneplacitis eorum* (Psal. cxl, 5). Hæc est etiam hominum impiorum, quia omnium communiter est, sed maxime filiorum sæculi hujus, desiderare tranquillitatem pacis, sanitatem corporis, temperiem aeris, et alia quæ ad vitæ hujus usum spectant, et necessitatem, et abutentium voluptatem. Pro quibus qui fideliter postulant, quamvis non ea postulant nisi ad

necessitatem, tamen in hoc ipso voluntati Dei suam semper subjiciunt. Obsecratio vero est in exercitiis spiritualibus anxia ad Deum instantia: in quibus ante gratiam succurrentem, qui apponit scientiam, apponit et dolorem (Eccl. i, 18). Oratio vero est hominis Deo adhærentis affectio, et familiaris quædam et pia allocutio, et statio illuminatæ mentis ad fruendum, quamdiu licet. Porro gratiarum actio est in intellectu, et cognitione gratiæ 221 Dei bonæ voluntatis indeficiens ad Deum et indefessa intentio: etiamsi aliquando, vel non sit, vel torpeat, sive actio exterior, sive interior affectio. Hæc enim est de qua dicit Apostolus: *Velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio* (Rom. vii, 18). Ac si dicat: Semper quidem velle adest, sed aliquando jacet, hoc est inefficax est: quia perficere opus bonum quæro, sed non invenio. Hæc est charitas quæ nunquam deficit. Ipsa est enim sine intermissione oratio, seu gratiarum actio, de qua Apostolus ait: *Sine intermissione orantes, semper gratias agentes* (1 Thess. v, 17, 18). Est enim jugis quædam bonitas mentis et bene compositi animi, et ad Patrem Deum in filiis Dei bonitatis ejus quædam similitudo, orans pro omnibus semper, et gratias agens in omnibus; tot modis in oratione, vel gratiarum actione in Deum se jugiter refundens, quot in suis necessitatibus vel consolationibus, in proximis etiam vel compassionibus, vel congratulationibus causales in hoc materias invenit pius affectus. Hæc autem jugiter in gratiarum actionibus est; quia qui sic est, semper in gaudio sancti Spiritus est.

45. In postulationibus ergo pie ac fideliter orandum est, sed non est in illis pertinaciter inhærendum, quia nos nescimus, sed Pater cœlestis scit quid in temporalibus istis necesse nobis sit. Obsecrationibus vero insistendum est, sed in omni humilitate et patientia, quia non afferunt fructum, nisi in patientia. Nonnunquam enim cum celerius gratia non subvenit, fit obsecranti cœlum æneum, et terra sua ferrea. Et cum relicta sibi cordis hu-

mani durtia, ad votum exaudiri non meretur, anxietas desiderantis negari sibi æstimat, quiddam differtur. Cumque sicut Chananaea illa præteriri se ac despici ingemiscit (Matth. xv, 22-28), quasi immunditiam carnis, præterita sibi peccata sua imputari, vel impropere imaginatur. Nonnunquam vero non sine labore petens accipit, quærens invenit, et pulsanti aperitur: et consolationes ac suavitates orationis invenire tandem aliquando meretur labor obsecrationis.

46. Nonnunquam etiam puræ orationis affectus, et bona illa orationis suavitas non invenitur, sed quasi invenit; cum non petentem, non quærentem, non pulsantem, et quasi nescientem gratia prævenit: et tanquam genus servorum recipitur in mensa filiorum, cum rudis adhuc et incipiens animus in eum orandi assumitur affectum, qui pro præmio sanctitatis reddi solet meritis perfectorum. Quod cum fit, agitur ut vel in iudicium suum non liceat scire negligenti quid negligat [al. Quodcumque sit, agitur ut vel in iudicium suum non liceat nescire negligenti quid negligat], vel ut provocatio charitatis amorem in eo ultro se offerentis accendat. In quo, proh dolor! plurimi falluntur, quia cum pascuntur pane filiorum, jam se esse filios arbitrantur: et deficientes unde proficere debebant, ex visitante gratia evanescent a conscientia sua, arbitantes se aliquid esse, cum nihil sint, et de bonis Dei non emendantur, sed indurantur, et fiunt de quibus Psalmista dicit, *Inimici Domini mentiti sunt ei, et erit tempus eorum in sæcula. Et cibavit illos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos* (Psal. lxxxv, 16, 17). Pascuntur enim a Patre Deo, aliquando de pretiosiore gratiæ substantia servi, ut affectent esse filii: ipsi vero gratia Dei abutentes efficiuntur inimici. Ut enim abutantur etiam Scripturis sanctis in peccatis, vel in concupiscentiis suis, redeunt ad eas per orationes, dicunt sibi illud uxoris Manuæ: *Si Dominus voluisset nos occidere, non suscepisset sacrificium de manibus nostris* (Judic. xiii, 23).

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

Cellæ secretum tironibus et perfectis quam utile.

1. Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum, in quibus passer invenit sibi domum, et turtur nidum ubi reponat pullos suos! (Psal. lxxxiii, 2, 4.) Passer, inquam, naturaliter animal vitiosum, mobile, leve, importunum, garrulum, ac pronom in libidinem. Et turtur luctus amica, opacæ solitudinis familiaris incola, forma simplicitatis, exemplum castitatis. Ille sibi invenit in eis domum quietis et securitatis: illa nidum sibi, ubi reponat pullos suos. Quæ sunt hæc, nisi juvenum naturaliter calidus sanguis, et fervidus animus, ætas labilis, curiositas

inquieta; et virilis maturitas, serius animus, castus, sobrius, pertæsus exteriorum quantum potest, et intra semetipsum recondens semetipsum? Quorum alterum in tabernaculis Domini virtutum, in disciplina cellarum invenit sibi ab 222 omnibus vitiis quietem, firmamentum stabilitatis, et mansionem securitatis: alterum vero, in secreto cellæ secretiore recessum conscientia, ubi reponat et nutriat sanctorum affectionum suarum fructus, et spiritualis sensus contemplationis. Passer solitarius in tecto, hoc est in altitudine comtemplationis, calcare amat habitationem carnalis conversationis. Turtur in inferioribus fecundatur, et gaudet in fructibus humilita-

tis. Perfecti enim quique et spirituales, qui turturis nomine designantur, cum ad firmamentum et robur virtutis suae per virtutem obedientiae et subjectionis perveniunt, premunt se semper ac dejiciunt in id quod incipientium est; et unde infra se descendunt, inde ascendunt supra se: et humiliando se magis proficiunt, propter fructus solitudinis, qui sunt frequentes et sublimes excessus contemplationis, non arbitantes esse negligendam conscientiam voluntariae subjectionis, usum socialis vitae, et dulcedinem fraternae charitatis.

2. Ideo vir spiritualis et corpore suo spiritualiter utens, servitute ejus, quam habet animalis homo per vim coactam, rationalis per consuetudinem subactam, accipere meretur quasi naturaliter affectam. Ubi illi est obedientia necessitatis, iste eam habet charitatis. Ubi ille virtutes laboris plenas, iste habet eas versas in mores. Illi vero passeret Dei sursum nitentes ad ea quae sunt perfectorum, non elationis praesumptione, sed pietatis amore, in paupertate spiritus sui sublimati, non repelluntur ut elati, sed suscipiuntur ut devoti: et aliquando hoc merentur experiri, quo spirituales frui; et semper affectant imitari eorum vitam activam, ad quorum ambiunt consolationem contemplativam. Sicque uno spiritu, licet non uno gressu gradientes, aequè proficiunt et spirituales in humili, et incipientes in sublimi. Et haec sunt cellarum bene ordinarum sancta commercia, studia veneranda, otia negotiosa, quies operosa, charitas ordinata, mutuo in silentio sibi colloqui, et in absentia ab invicem se ad invicem magis frui, proficere de invicem, et cum se non vident ad invicem, in alio videre quod imitandum est, in se ipsis nonnisi quod flendum est. Ego vero, sicut dicit Jeremias, *vir videns paupertatem meam* (Thren. III, 1), cum alienas divitias computo, in memetipso erubescio, et suspiro, quia quod tracto in alieno, malle experiri in proprio. De duobus quippe malis tolerabilius est quod amas non videre, quam videre, et non habere; quamvis non sic de bonis Domini. Bona enim Domini videre, amare est: amare vero, habere est. Ideo nitamur, in quantum possumus ut videamus, videndo intelligamus, et intelligendo amemus, ut amando habeamus. Domine, super hoc ante te omne desiderium meum, et gemitus meus a te non est absconditus.

CAPUT II.

De secundo statu vitae religiosae, id est rationali.

3. De animali vero statu transeunt ad rationalem, ut de rationali transeamus ad spirituales tractando, et utinam proficiendo, primo scire debemus quia Sapientia, sicut in libro nominis ejus legitur, *praecurrit eos qui se concupiscunt, et occurrit eis, et ostendit se in viis suis hilariter* (Sap. VI, 14), sicut

(13) Sic omnes mss. In uno codice Montis-Dei, *suam amiserit in volendo et agendo*, quod eodem redit. Arbitrium vero nostrum dicitur amisisse suam in eligendo et agendo libertatem, non quidem liber-

A in proficiendo, sic et in meditando et tractando; *attingens ubique propter sui munditiam* (Sap. VII, 24). Adjuvat enim Deus vultu suo se intuentem, movet ac promovet, et attrahit species summi boni se contemplantem. Cumque ratio proficiendo in amorem sursum ascendit, amanti et desideranti gratia condescendit. Unum saepe fiunt, quae illos duos status efficiunt quae sunt ratio et amor, et quae ex eis efficiuntur, scilicet scientia et sapientia. Nec jam possunt altrius tractari vel cogitari quae jam unum et unius operationis ac virtutis sunt, et in sensu intelligentis, et in gaudio fruētis. Quamvis ergo distinguendus sit alter ab altero, tamen cum se res obtulerit, et cogitandus et tractandus erit alter cum altero, et in altero. Quia ergo, sicut jam supra dictum est (supra, lib. I, nn. 14, 19), quemadmodum in profectu religionis, status animalis vigilat circa corpus et hominem exteriorum componendum, et aptandum studio virtutis; **223** sic rationalis circa animum agere debet, vel faciendum si non est, vel excolendum et ordinandum si est: primo videndum est quis vel quid sit animus ipse, quem ratio rationalem facit; quid ipsa ratio, quae animal mortale faciendo rationale, hominem perficit. Sed primo dicendum est de anima.

4. Anima est res incorporea, rationis capax, vivificando corpori accommodata. Haec animales constituit homines, quae carnis sunt sapientes, sensibus corporis inhaerentes. Quae ubi perfectae rationis incipit esse, non tantum capax, sed et princeps, continuo abdicat a se nomen generis feminini, et efficitur animus particeps rationis, regendo corpori accommodatus, vel se ipsum habens spiritus. Quamdiu enim anima est, cito in id quod carnale est, effeminatur: animus vero vel spiritus, nonnisi quod virile est et spirituale meditat. Spiritus enim hominibus in appetitu boni subtilis et efficacis naturae conditus, et in arte creatricis sapientiae omni corpore melior, omni etiam luce corporea lucidior ac dignior, ob imaginem conditoris, et capacitatem rationis; vitio tamen carnalis originis implicitus, peccati servus effectus est, et captivus in lege peccati, quae est in membris. Nec tamen omnino amisit arbitrium, id est iudicium rationis in iudicando et discernendo, quanquam libertatem suam amiserit in volendo et agendo (13).

D Nam in poenam peccati, et testimonium amissae dignitatis naturalis, positum est in signum ei arbitrium, sed captivum. Quod etiam ante conversionem et liberationem voluntatis, nunquam perdere potest ex toto ulla aversione ipsius voluntatis. In quo etiam cum eo abutitur in eligendo malum pro bono, sicut dictum est, melior est et dignior omni corporea creatura, et in se, et in arte [al. arce] creatricis veritatis. Liberatur vero voluntas, quando efficitur charitas: cum charitas Dei diffunditur in cordibus tatem naturae, *quam nunquam perdere potest ex toto, sed libertatem gratiae, quae tum restituitur cum liberata voluntate per liberantem gratiam, spiritus agi incipit libera ratione*, etc.

nostris per Spiritum sanctum, qui datur nobis (Rom. v, 5). Et nunc vere est ratio, hoc est habitus mentis per omnia conveniens veritati. Cum enim liberata voluntate per liberantem gratiam, spiritus agi incipit libera ratione, tunc suus est, hoc est se ipso liberare utens efficitur, et fit animus, et bonus animus. Animus, inquam, in quantum bene animans, et perficiens animal suum supplemento liberae rationis. Bonus autem, in quantum jam amans bonum suum, quo bonus fit, et sine quo nec bonus, nec animus esse potuit. Fit autem bonus animus et rationalis, diligens Dominum Deum suum in toto corde suo, et in tota anima sua, et in tota mente sua, et in omnibus viribus suis, et nonnisi in ipso se ipsum, et proximum suum sicut se ipsum. Fit autem bonus animus Deum timens, et mandata ejus observans: hoc est enim omnis homo (Eccl. XII, 13). Ratio vero sic definitur a definitibus, vel describitur a describentibus: Aspectus animi est, quo per se ipsum, non per corpus, verum intuetur: aut ipsa veri contemplatio, aut ipsum verum quod contemplatur, aut vita rationalis, vel rationale obsequium, in quo conformatur veritati contemplatae. Ratiocinatio vero est rationis inquisitio, hoc est aspectus ejus motio per ea quae aspicienda sunt. Ratiocinatio quaerit, ratio invenit. Aspectus hic in rem aliquam conjectus cum ea videt, scientia est; cum non valet, ignorantia est hominis. Haec ergo ratio est, et instrumentum per quod operatur, et opus quod operatur. Haec semper exerceri amat in eo quod utile est et honestum, exercitio proficiens, desidia vero in semetipsa marcescens.

5. Nullum vero dignius et utilius exercitium est homini eam habenti, quam in eo quod melius habet, et in quo caeteris animalibus, et caeteris partibus suis praeminet, quae est ipsa mens vel animus. Menti vero vel animo, cui caetera pars hominis regenda subdita est, nec dignius est aliquid ad quaerendum, nec dulcius ad inveniendum, nec utilius ad habendum, quam quod solum ipsam mentem supereminet, qui est solus Deus. Nec longe est ab unoquoque nostrum, quia in ipso vivimus, movemur, et sumus (Act. XVII, 27, 28). Et non sicut in aere isto, sic in Domino **224** Deo nostro; sed in ipso vivimus per fidem, movemur et promovemur per spem, figimur per amorem. Ab ipso enim et ad ipsum conditus est rationalis animus, ut ad ipsum sit conversio ejus, ut sit ipse bonum ejus. Hic autem ex illo bono bonus, ad imaginem et similitudinem ejus conditus est: ut quamdiu hic vivitur, quam propius potest, accedat ad eum similitudine, a quo sola receditur dissimilitudine; ut sit is sanctus, sicut ille sanctus est; in futuro futurus beatus, sicut ille beatus est. Denique hoc solum magnum et bonum est, cum magnus et bonus animus suspicit, miratur et affectat quod supra eum est, et adherere festinat similitudini suae devota imago. Ipse enim imago Dei est. Et per hoc quod imago Dei est, intelligibile ei fit, et se posse et debere inhæ-

tere ei cujus imago est. Ideo etsi in terris regit corpus sibi commissum, meliore tamen parte sui scilicet memoria, intelligentia, et amore ibi semper conversari amat, unde quidquid est, quidquid habet, se novit accepisse, et ubi in perpetuum se mansurum, et cum plena Dei visione plenam Dei similitudinem adepturum; quantum in hoc homini sperandum est, sperare ei licet, si bonae spei vitam suam non negligat conformare. Illuc ergo spectat, inde pendet, plus cum hominibus commorans, ut vivificet eos vita Dei ad quaerenda et capienda divina, quam ut animet vita ista mortali et humana. Sicut enim corpus quod animat, naturali statu suo erigitur in celum, quod natura et loco, et dignitate, et loca omnia et corpora supereminet: sic spiritualis ipse natura, ad ea quae in spiritualibus praeminet, hoc est ad Deum, et divina erigere semper amat semetipsum, non superbe sapiendo, sed pie amando, sobrie, et juste, et pie vivendo: qui quanto altius est quo nititur, tanto fortioribus exercitiorum studiis exercendus est, et quae eum non perfundant, sed intingant, sicque afficiant ut perficiant.

6. Studia vero haec etsi litteris aliquando adjuvantur et utantur, non tamen litteratoria sunt, non cavilliantia, non disputantia, non garrula; sed spiritualia, pacifica, et humilia, humilibus consentientia. Quae etsi foris exercentur, intus potius aguntur in spiritu mentis, ubi renovatur homo de die in diem, induens novum hominem qui secundum Deum creatus est in sanctitate et justitia veritatis. Ibi enim fit animus, ibi fit intellectus bonus omnibus facientibus eum, cum secundum regulam ab Apostolo datam, in omnibus exhibemus nos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in laboribus, in vigiliis, in carcere cellae, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, et virtute Dei; per arma justitiae a dextris et a sinistris; per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam; ut seductores et veraces; sicut qui ignoti et cogniti; quasi mortui, et ecce vivimus; ut castigati et non mortificati; quasi tristes, semper autem gaudentes; sicut egeni, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, et omnia possidentes (II Cor. VI, 4-10): in labore et aerumna, in fame et siti, in frigore et nuditate (II Cor. XI, 27). Haec et hujusmodi sunt studia sancta, exercitia apostolica, in quibus discutit se animus, et invenit, et emendat, mundans se ab omni inquinamento carnis ac spiritus, perficiens sanctificationem in timore Dei. Studia haec silentium amant, quietem desiderant cordis in labore corporis, paupertatem spiritus, et pacem in exterioribus pressuris, et bonam conscientiam in omni puritate cordis et corporis. Haec faciunt animum, quia unde faciunt, habent. Vana vero illa, nugigerula, verbosa, contentiosa, curiosa, ambitiosa, etiam sanctum animum vel jam perfectum dissipant et corrumpunt. Haec studia scrutantur virtutum, non tam flores quam radices, non

ut luceant, sed ut sint: non ut sciatur, sed ut habeantur.

7. Vitiolorum vero plus in semetipsis metuunt appetitum, quam ab aliis impetum; plus contagium, quam malitiam. Sicut enim aliquando magno labore, et studio perseverante, virtutes trahuntur in affectum et mentem bonam, sic vitia levissima remissionis licentiae opportunitate transeunt in conspersionem, et quasi naturalia efficiuntur. Sed nullum vitium naturale est; virtus vero **225** omnis homini naturalis est. Consuetudo tamen vel voluntatis corruptae, vel inolitae negligentiae, plurima saepe vitia quasi naturalia in neglecta conscientia efficere solet. Consuetudo quippe, sicut philosophi dicere solent, est secunda natura. Omnis tamen malus animus priusquam indurescat, moliri potest malitia ejus: sed nec postquam induruerit, desperandus est. Haec enim maledictio est Adae, ut in terra laboris nostri, et in agro cordis vel corporis nostri, noxia vel inutilia gratuito passim ubique proveniant: utilia vero vel necessaria, et salubria, cum labore. Virtus tamen quoniam naturae res est, cum venit in animum aliquando, non venit sine labore, sed venit in locum suum, et sedet fideliter, et bene cum ea naturae convenit, cum nullum praemium potius sit ei, quam in Deo conscientia sui. Vitium vero cum nihil aliud esse credatur, quam privatio virtutis, tamen vastitas ejus et enormitas tanta nonnunquam quasi sentitur, ut obruat et opprimat: foeditas tanta, ut in quinet et inficiat; adhesio tam pertinax consuetudinis, ut vix a se eam natura excutiat. Omnis enim vitii frustra siccatur rivus, si fons non fuerit obturatus. Verbi gratia, remissa voluntas facit mentis levitatem, ex qua prodeunt instabilitas mentis, inconstantia morum, vana laetitia saepe usque ad lasciviam carnis, vana tristitia nonnunquam usque ad aegritudinem corporis, et multa alia in negligentia vel transgressione propositi ex levitatis vitio venientia. Sic etiam superba ex usu voluntas in magna saepe cordis inopia tumentem efficit animum. Unde procedunt vana gloria, fiducia sui, negligentia Dei, jactantia, inobedientia, contemptus, praesumptio, et caeterae animi pestes, quae profluere solent ex tumore et usu superbiae. Et in hunc modum omnia genera vitiolorum ex aliquo malae voluntatis affectu, vel malae consuetudinis usu, suam singula ducunt matricem originem: quae quanto diutius menti inolitae est, tanto fortius haeret, et fortioribus remediis eget, et curam requirit diligentiorum. Hujusmodi enim pestes vitiolorum usque in ultimam solitudinem solitarium persequuntur. Et sicut bene concreta virtus, et fideliter animo insidens, possessorem suum in nulla deserit multitudine, sic vitium consuetudinis possessum suum liberum esse non patitur in qualibet solitudine. Nam nisi pertinaci studio, et prudenti opera expugnata fuerit consuetudo, leniri potest, vinci vix potest: et quomodocumque se componat animus, et in quavis solitudine habitet, secretum vel silentium cordis esse non patitur. Cui

A quo majorem contigerit inesse usum consuetudinis et voluntatis, eo nequior et rebellior in eo invenitur, non tam malitia spiritualis, quam quasi manibus expellenda multiplex quaedam collectio et dura corpulentia necessitatis.

8. Sed redeamus ad laudem virtutis. Quid est virtus? Filia rationis, sed magis gratiae. Vis enim quaedam est ex natura. Ut autem virtus sit, habet ex gratia. Vis est ex iudicio approbantis rationis: virtus autem ex appetitu illuminatae voluntatis. Virtus enim est voluntarius in bonum assensus. Virtus est aequalitas quaedam vitae, per omnia congruens rationi. Virtus est ad iudicium rationis usus liberae voluntatis. Virtus quaedam est humilitas. Virtus quaedam est patientia. Virtus quaedam est obedientia. Virtutes, sunt prudentia, temperantia, fortitudo, justitia, et aliae quamplures: in quibus singulis non est aliud virtus, quam, sicut dictum est, ad iudicium rationis usus liberae voluntatis. Bona enim voluntas in animo est origo omnium honorum, et omnium mater virtutum. Sic e converso mala voluntas est origo omnium malorum et vitiolorum. Ideo custos animae suae, valde sollicitus esse debet circa custodiam voluntatis suae, ut prudenter intelligat, et discernat quid in totum velit, vel volendum sibi sit, sicut est amor Dei: quid propter illum, sicut est amor proximi. Ut enim in illa tuta sit omnis indiscretio, in hoc semper secundum obedientiae regulas cauta et prudens debet esse dilectio. In dilectione quippe Dei non alia ratio, non alia discretio est, nisi ut sicut ille cum dilexisset nos, in finem dilexit nos: sic, si fieri potest, in infinitum diligamus eum nos, sicut beatus vir qui in mandatis eius cupit nimis (*Psal. cxi, 1*).

226 9. Sed cum nullum finem, vel terminum habere debeat devotio amantis, tamen terminos suos, fines et regulas habere debet actio operantis. Ubi ne aliquando oberret nimia voluntas, necesse est quod semper adsit mediante obedientia custodiens veritas. Nihil enim in bonum hominis in Deum proficientis, tam sibi convenit, quam voluntas et veritas. Haec duo sunt, quae, sicut dicit Dominus, si consenserint in unum, quodcumque petierint, fiet eis a Deo Patre (*Matth. xviii, 19*). Si duo haec in unum perfecte consenserint, omnem in se continent virtutum plenitudinem sine vitio intercurrente; omnia possunt in homine etiam languente, omnia habent et possident in homine nihil habente: dant, mutant, conferunt, prosunt in homine secum quiescente. Gloria et divitiae in conscientia sancti viri illius, ex fructibus bonae voluntatis ejus. Feris vero non ex uno latere, sicut scutum huius mundi, sed undique eum circumdat scutum veritatis Dei. Hilarem enim eum et jucundum intus semper efficit bona voluntas: in exteriori vero actione serium et gravem, tutum ac securum reddit veritas. Ideoque supergressus humana homo ille, semper in sereno est: sicut de aere illo homines ferunt, qui super globum lunae est.

10. Voluntas, naturalis quidam animi appetitus

est, alius in Deum, et circa interiora sua: alius circa corpus, et circa exteriora et corporalia. Haec cum sursum tendit, sicut ignis ad locum suum, hoc est, cum sociatur veritati, et movetur ad altiora, amor est. Cum vero promovetur, et lactatur a gratia, dilectio est. Cum apprehendit, cum tenet, cum fruitor, charitas est, unitas spiritus est, Deus est: Deus enim charitas est (*I Joan. iv, 16*). In his autem cum consummaverit homo, tunc incipit (*Eccli. viii, 6*): quia nulla horum in hac vita plena perfectio est. Cum vero declinat in ea quae carnis sunt, concupiscentia carnis est. Cum in curiositatem saeculi, concupiscentia oculorum est. Cum vero in ambitionem gloriae vel honoris, superbia vitae est. Quandiu tamen in huiusmodi utilitati seu necessitati naturae servit, natura est, vel appetitus ejus. Cum vero in superflua se exponit vel noxia, vitium naturae est, vel sui ipsius. Quorum primo appetitu vel accessu, de temetipso tibi hoc capere licet argumentum. Cum in eis quae ad corpus spectant, in rebus necessariis voluntas primo appetitui finem facit, naturalis animi appetitus est. Cum vero in appetendo semper ad ulteriora progreditur, ipsum se prodit, quia jam non tam voluntas quam vitium voluntatis est, avaritia, vel cupiditas, vel aliquid huiusmodi. Voluntati enim in huiusmodi cito satis est, vitium vero ejus nunquam satis est.

11. Haec in spiritualibus, et in eis, quae ad Deum sunt, cum vult quod potest, laudanda est: cum vult quod non potest, et plus quam potest, regenda est: cum non vult quod potest, excitanda est et provocanda. Saepe enim si non frenatur, impetum facit, et agit in praecipitis: Saepe si non excitatur, dormit, et tardat, et obliviscitur quo tendebat, et facile declinat quasi a latere in obligationes [al. obliqationes] oblatae delectationis. Ideoque sicut in corpore etiam solet fieri (melius enim corpus hominis ab alio videtur, quam se ipsum videat), in huiusmodi nos saepe melius videt alienus oculus, quam noster; et alius qui non est pariter in fervore ejusdem voluntatis, rector saepe iudex est actionis: quia saepe vel negligentia, vel privato amore nostri erramus in nobis. Bona ergo custos voluntatis est obedientia, sive imperii illa sit, sive consilii; sive subjectionis, sive solius charitatis. Purius enim ac dulcius saepe, secundum apostolum Petrum, ad pares, seu etiam ad minores suos, filii obedientiae castificant corda sua in obedientia charitatis, quam ad majores subigant per obedientiam necessitatis (*I Petr. i, 22; v, 2, 3*). In illa enim sola vel praecipit, vel consulit, et obedit charitas: hic autem poenam timet, vel minatur imperiosa auctoritas et meticulosa necessitas. Et in illa obedienti saepe debetur major gloria: in ista vero inobedienti major semper intentatur poena. Ergo in homine sursum cor habente propter exteriora sua regenda, moderanda, componenda, palam omnibus est quam necessaria sit voluntati custodia sua, amplius autem propter interiora sua. Animo enim saepe se ipsum

A vel Deum cogitanti, ipsa voluntas in omni cogitatione princeps est; et **227** necessario principium voluntatis sequitur omnis tenor cogitationis.

12. Tria enim sunt quae cogitationem faciunt; voluntas, memoria, et intellectus. Voluntas cogit memoriam ut proferat materiam, cogit etiam intellectum ad formandum quod profertur, adhibens intellectum memoriae ut inde formetur; intellectus vero, aciem cogitantis, ut inde cogitetur. Quae quia in unum cogit voluntas, et facili quodam nutu copulat, a cogendo cogitatio nomen accepisse videtur. Hinc fiunt cogitationes omnes, aliae bonae et sanctae, et dignae Deo: aliae malae et perversae, quae separant a Deo: aliae otiosae et vanae, a quibus auferit se Deus. Hinc enim dicitur quod *perversae cogitationes separant a Deo*, et quia *Spiritus sanctus auferit se a cogitationibus quae sunt sine intellectu* (*Sap. i, 3, 5*). In quibus verbis advertendum est, quia sine omni intellectu nullatenus cogitari potest, et nulla omnino cogitatio sine omni intellectu est. Sed alius est intellectus ex vi naturalis rationis, alius ex virtute mentis rationalis. Intellectus quidem idem ipse est, qui quocumque seu in bonum, seu in malum applicatus fuerit, naturaliter viget: sed alius invenitur sibi relictus, alius a gratia illuminatus. Ille saeculi rebus et seriis et nugatoriis se non negat: hic autem non nisi dignis se rebus, et similibus sibi se ipsum accommodat. Ille saepe operatur sicut sibi relictus, et vitio infectus ex vitio rationis, et vitio corruptae voluntatis, texens perversas cogitationes, quibus semetipsum qui cogitat, sponte separat a Deo: hic autem semper sicut illuminatus, et virtuti affectus, operatur pietatem, quae cogitantem conjungit Deo.

13. Quae vero secundo loco ponuntur cogitationes sine intellectu, ipsae sunt vanae illae et otiosae, neutro intellectui per cogitantis intentionem se applicantes, non repente perimentes, sed sensim et paulatim corrumpentes, occupantes tempus, necessaria impediens, et animum inficientes: non tam cogitationes, quam ex veris vel imaginariis recordationibus simulacra quaedam cogitationum, seu ipsae recordationes ultro et multipliciter de memoria scaturientes. In quibus passio quaedam voluntatis potius videtur esse quam actio, cum nulla sit in eis cogitantis intentio: cum quod sponte ebulit de memoria, formandum se offert intellectui non curanti, et quidquid agitur, videtur potius agi in somnio dormientis, quam in acie cogitantis. Ubi tametsi a se repellere Spiritum sanctum non est in voto cogitantis, fit tamen ex culpa negligentis, ut spiritus disciplinae merito auferat se a cogitationibus indisciplinatis. Quae quamvis fiant per vim quamdam occultam rationis, non tamen fiunt ex ratione, ut attrahatur in eas intellectus, cum nullus sit in eis intelligentis assensus. Ubi vero serio de rebus seriis bene cogitatur, voluntas libero arbitrio de memoria evocat quodcumque opus habet, et intellectum formantem memoriae adhibet, formatumque quidquid illud

est intellectus adhibet aciei cogitantis, et sic peragitur negotium cogitationis.

CAPUT III.

Tertium statum vitæ religiosæ, id est spiritualem, explicat.

14. Cum vero de his quæ de Deo vel ad Deum sunt cogitatur, et voluntas eo proficit ut amor fiat, continuo per viam amoris infundit se Spiritus sanctus, spiritus vitæ; et omnia vivificat, adjuvans seu in oratione, seu in meditatione, seu in tractatu infirmitatem cogitantis. Et continuo memoria efficitur sapientia, cum suaviter ei sapiunt bona Dei, et quod ex eis cogitatum est formandum in affectu, adhibet intellectui. Intellectus vero cogitantis, efficitur contemplatio amantis, et formans illud in quasdam spiritualis, vel divinæ suavitatis experientias afficit ex eis aciem cogitantis; illa vero efficitur gaudium fruētis. Et tunc de Deo bene cogitatur secundum humanum modum; si tamen cogitatio dicenda est, ubi nil cogit nec cogitur, sed tantummodo in memoriam abundantiae suavitatis Dei exsultatur, jubilatur, et vere sentitur de eo in bonitate, ab eo, qui in simplicitate **228** cordis quæsitum illum. Sed modus hic cogitandi de Deo non est in arbitrio cogitantis, sed in gratia donantis: scilicet cum Spiritus sanctus, qui ubi vult spirat, quando vult, et quomodo vult, et quibus vult, in hoc aspirat. Sed hominis est jugiter præparare cor, voluntatem expediendo ab affectionibus alienis, rationem vel intellectum a sollicitudinibus, memoriam ab otiosis et negotiosis, nonnumquam et a necessariis occupationibus; ut in die bona Domini, et in hora beneplaciti ejus, cum audierit vocem spiritus spirantis, ea quæ cogitationem faciunt, continuo libere concurrant sibi, et coeorentur in bonum, et quasi symbolum faciant in gaudium cogitantis: voluntas exhibendo in gaudium Domini puram affectionem; memoria, materiam fidelem; intellectus, experientiae suavitatem.

15. Sic ergo voluntas neglecta facit cogitationes otiosas, et indignas Deo: corrupta, perversas, quæ separant a Deo: recta, necessarias ad usum vitæ hujus: pia, efficaces ad fructum Spiritus, et ad fruendum Deo. *Fructus autem Spiritus sunt*, sicut Apostolus dicit, *charitas, pax, gaudium, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides modestia, continentia, castitas* (Galat. v, 22, 23). Et in omni genere cogitationis, omnia quæcumque cogitanti occurrunt, conformantur intentioni voluntatis, agente in eis misericordia et iudicio Dei, ut justus justificetur adhuc, et qui in sordibus est sordescat adhuc (Apoc. xxii, 11). Ideo homini Deum amare volenti, vel jam amanti, suus semper consulendus est animus, examinanda conscientia, quid sit quod in totum vult, et propter quod vult: quidquid aliud vult spiritus vel odit, quidquid contra illud caro concupiscit. Incidentes enim quasi extrinsecus et decedentes cogitationes, et prætervolitantes voluntates, quibus modo vult, modo non vult, nequaquam inter voluntates, sed pene inter otiosas de-

putandæ sunt cogitationes. Nam etsi aliquando fiunt usque ad delectationem animi, cito tamen inde se excutit animus compos sui. Quod autem in totum vult, primo considerandum est ei quid illud sit quod sic velit; deinde, quantum velit, et quomodo velit. Si quod in totum vult, Deus est, discutiendum est ei Deum quantum et quomodo velit, et utrum usque in contemptum sui ipsius, omniumque quæ sunt vel esse possunt; et hoc non tantum ex iudicio rationis, sed etiam ex affectu mentis: ut jam voluntas plus quam voluntas sit, ut amor sit, ut dilectio sit, ut sit charitas, sit unitas spiritus. Sic enim diligendus est Deus. Magna enim voluntas ad Deum, amor est; dilectio, adhæsiō sive conjunctio; charitas, fructio. Unitas vero spiritus cum Deo homini sursum cor habenti, proficientis in Deum voluntatis est perfectio, cum jam non solummodo vult quod Deus vult, sed sic est non tantum affectus, sed in affectu perfectus, ut non possit velle nisi quod Deus vult. Velle autem quod Deus vult, hoc est jam similem Deo esse: non posse velle nisi quod Deus vult, hoc est jam esse quod Deus est, cui velle et esse, id ipsum est. Unde bene dicitur, quod tunc plene *videbimus eum sicuti est, cum similes ei erimus* (I Joan. iii, 2); hoc est, erimus quod ipse est. Quibus enim potestas data est filios Dei fieri, data est potestas, non quidem ut sint Deus, sed sint tamen quod Deus est, sint sancti, futuri plene beati, quod Deus est. Nec aliunde hic sancti, nec ibi futuri beati, quam ex Deo, qui eorum et sanctitas et beatitudo est.

16. Et hæc hominis est perfectio, similitudo Dei. Perfectum autem nolle esse, delinquere est. Et ideo huic perfectioni nutrienda est semper voluntas, amor præparandus, voluntas cohibenda, ne in aliena dissipetur; amor servandus, ne inquinetur. Propter hoc enim solum creati sumus et vivimus, ut Deo similes simus, cum ad Dei imaginem creati simus. Est autem Dei similitudo quædam quam nemo vivens nisi cum vita exiit, quam omni homini in testimonium amissæ melioris et dignioris similitudinis creator omnium hominum reliquit; quam habet et volens et nolens et qui eam cogitare potest, et qui tam hebes est ut eam cogitare non possit: scilicet quod sicut ubique Deus est, et ubique totus est in creatura sua, sic et in corpore suo omnis vivens anima. Et sicut semper sibi indissimilis Deus indissimiliter dissimilia in **229** creatura operatur; sic anima hominis quamvis totum corpus vivificans indissimili vita, in sensibus tamen corporis et in cogitationibus cordis indissimiliter operatur assidue dissimilia. Hæc similitudo Dei in homine, quantum ad meritum ejus, nullius apud Deum est momenti, cum naturæ, non voluntatis ejus sit vel laboris. Sed est alia magis Deo propinqua similitudo, in quantum voluntaria, quæ in virtutibus consistit: in qua animus virtutis magnitudine summi boni quasi imitari gestit magnitudinem; et perseverantiae in bono constantia, æternitatis ejus incommutabilitatem. Super hanc autem alia est adhuc si-

militudo Dei. Hæc est de qua jam aliquanta dicta sunt, in tantum proprie propria, ut non jam similitudo, sed unitas spiritus nominetur; cum fit homo unum cum Deo, unus spiritus, non tantum unitate volendi idem, sed expressiore quadam unitate virtutis (sicut jam dictum est) aliud velle non valendi. Dicitur autem hæc unitas spiritus, non tantum quia efficit eam, vel afficit ei spiritum hominis Spiritus sanctus, sed quia ipsa ipse est Spiritus sanctus Deus charitas: cum per eum qui est amor Patris et Filii, et unitas, et suavitas, et bonum, et osculum, et amplexus, et quidquid commune potest esse amborum in summa illa unitate veritatis, et veritate unitatis; hoc idem homini suo modo fit ad Deum, quod cum substantiali unitate Filio est ad Patrem, vel Patri ad Filium; cum in amplexu et osculo Patris et Filii mediam quodammodo se invenit beata conscientia; cum modo ineffabili inexcogitabilique fieri meretur homo Dei non Deus, sed tamen quod Deus est ex natura, homo ex gratia.

17. Unde in catalogo spiritualium exercitiorum Apostolus prudenter interseruit Spiritum sanctum, dicens: *In castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei* (II Cor. vi, 6, 7). Vide enim quomodo tanquam omnia facientem, ordinantem, et vivificantem, in medio bonarum, virtutum sicut cor in medio corporis, constituit Spiritum sanctum: Ipse est enim omnipotens artifex creans hominis ad Deum bonam voluntatem, Dei ad hominem faciens propitiationem, formans affectionem, dans virtutem, juvans operationem, agens omnia fortiter, et disponens omnia suaviter. Ipse vivificat spiritum hominis, et continet in unum: sicut et ille vivificat, et in unum continet corpus suum. Homines doceant Deum quærere; Angeli adorare: solus ipse est qui docet invenire, habere, et frui. Ipse enim est et sollicitudo bene quærentis, et pietas in spiritu et veritate adorantis, et sapientia invenientis, et amor habentis, et gaudium fruētis. Quidquid tamen de visione et cognitione Dei hic fidelibus impertitur, speculum est et ænigma; tantum distans a futura visione et cognitione, quantum a veritate distat fides, vel tempus ab æternitate, nisi cum aliquando fit quod de eo in libro Job legitur: *Qui abscondit lucem in manibus, et præcipit ei ut rursum oriatur, et annuntiat de ea dilecto suo quod possessio ejus sit, et ad eam possit pervenire* (Job xxxvi, 32, 33).

18. Electo enim et dilecto Dei, aliquando vicissim lumen quoddam vultus Dei ostenditur (sicut lumen clausum in manibus patet et latet ad arbitrium tenentis), ut per hoc quod quasi in transeursu, vel in puncto permittitur videre, inardescat animus ad plenam possessionem luminis æterni, et hæreditatem plenæ visionis Dei: cui ut innotescat aliquatenus id quod ei deest, nonnumquam quasi pertransiens gratia perstringit sensum amantis, et eripit ipsum sibi, et rapit in diem qui est a tumultu rerum

ad gaudia silentii, et pro modulo suo ad momentum, ad punctum id ipsum ostendens ei videndum sicuti est; interim etiam et ipsum efficit in id ipsum, ut sit suo modo sicut illud est. Ubi cum didicerit quid intersit inter mundum et immundum, redditur sibi, et remittitur ad mundandum cor ad visionem, ad aptandum animum ad similitudinem: ut, si aliquando rursum admittatur, sit purior adhuc ad videndum, et stabilior ad fruendum. Nusquam enim se melius deprehendit modus humanæ imperfectionis, quam in lumine vultus Dei in speculo divinæ visionis. Ubi in die qui est, plus et plus videns quid sibi deest, emendat in dies similitudine, quidquid **230** deliquit dissimilitudine: similitudine ei appropinquans, a quo longe factus est per dissimilitudinem; et sic expressiorem visionem expressior semper similitudo comitatur. Impossible quippe est videri summum bonum, et non amari; nec non tantum amari, quantum datum fuerit videri; quousque amor proficiat in aliquam similitudinem amoris illius, qui Deum similem fecit homini per humiliationem humanæ conditionis, ut hominem similem Deo constituat per glorificationem divinæ participationis. Et tunc dulce est homini cohumiari summæ majestati, compauperari Filio Dei, divinæ sapientiæ conformari, hoc sentienti in se ipso, quod et in Christo Jesu Domino nostro.

19. Hæc enim est sapientia cum pietate, amor cum timore, exsultatio cum tremore, cum cogitatur et intelligitur Deus humiliatus usque ad mortem, mortem autem crucis, ut hominem exaltet usque ad similitudinem divinitatis. Hinc emanat fluminis impetus lætificans civitatem Dei, memoria abundantiae suavitatis ejus in intelligendis et cogitandis circa nos bonis ejus. In quo cum ad Deum amandum facile hominem adducant pensata, vel etiam contemplata ejus amabilia, per se ipsa in affectu contemplantis elucetia, potentia ejus, virtutes ejus, gloria, majestas, bonitas, beatitudo: hoc potissimum amantem rapit in amabilem, quod ipse in semetipso est quidquid in eo amabile est, qui est totum quod est, si tamen totum est ubi pars non est. Cui bono, amore ipsius boni sic se intendit pius affectus, ut non se inde revocet, donec unum vel unus cum eo spiritus fuerit affectus. Quod cum in eo fuerit perfectum, jam solo mortalitatis hujus velo dividitur ac differtur a sanctis sanctorum, et summa illa beatitudine supercœlesti: qua tamen cum jam in fide et spe ejus quem amat fruitur in conscientia, jam quod superest vitæ hujus, tolerabiliori præstolatur patientia.

20. Et hæc est destinatio solitarii certaminis, hic finis, hoc præmium, hæc requies laborum, consolatio dolorum. Et ipsa est perfectio et vera hominis sapientia; omnes in se amplectens et continens virtutes, non aliunde collectas, sed velut naturaliter insitas sibi, ad similitudinem illam Dei, qua est ipse quidquid est: cum sicut Deus est id quod est, sic circa bonum virtutis, habitus bonæ voluntatis in bonam mentem sic consolidatus et affectus est, ut